

Darvasi László: Néma formák

... és meglegszünk
a színész hangjával is.
A versmondástól túruló arc,
akár az égbolt túlfele:
embernél erősb, angyalnál hűlenebb.

Mert beszél erről,
holott nincs ilyen — s ez hathos,
bevált érvünk — hát egyre fájdalmasabb.

Majd mutat újabb formulát, ismerős,
új színre lép, beszél,
hogy itt s most csak ő van.
Nincs ilyen. Igen,
teremti magát dolgaivá:
szenvedélyt, kígyót, virágot, tört mutat.

„Ez itt a vers, s örömtelen,
bár gondatlan is, a mondat,
mert más a néma anyag, a szájba töretett idő.”

Szeméből fúzi le, nézője, a képet,
de elhagyja nyomban, s kire majd,
tavak és városok ködén át, visszatekint
már nem néki szól, csak felette.
Homlokuk alatt vesztenek mind.
Rokontalanná ezért lesz minden évszak,
csók, szerelem, a pusztá időzés,
a földnek sügött levél.

„Az élet nem feladat.” — mondta,
és megágyazott egy könyvben, igen,
s ennél pontosabba már
a bolondok s a fák sem hajlottak.
„Elmélkedni könnyű. Tanulni önzés.
Tudni soha. A vers szép.
Övni az elmét nehéz, nehezebb,
mint nem élni.”

De ismerhetné-e, figyelj csak, no mégis,
hajlandóbb kategóriát,
hogyan ugyanoly eséllyel szeressen,
ahogy az alvilág felé mozog.
Megtenni mindazt, amit a tünet
eképp rákényszerít.

„Csak a beszéd számítson a kornak,
csak az üres lángokra váltó szó,
falakra mart átok,
ez a fehér, fehér, fehér,
iránytalan, csak ez.”

A színész beszéde rossz.
A színész a retor pártjára állt.

„Mert nem az a kérdés: vagy-e,
és hogyan nevezzelek, akár magamban is,
ha Te, így, mindenek felett, uram.”

A szavaknak, mert elbirják
a céltalan eget, csak történetük van.
Istennek elég egy sutlogás is
azon a nyelven, amin éppen beszélsz,
s néha nem elég.
De nem ad ő cselekvést hiába,
mert utakat rejt egy szívbe, egy bokorig,
s amerre majd csak lélekzettel jársz,
mint arenak a zöldtől terhes ágak,
felnyílnak ott, és visszazárnak
az eleven boltozatok.

A színész beszéde jó.

„Ez itt a vers. Döntsd el.
Lobog sárga rongyaiban az erdő,
zakatolnak a papírhalmok:
Mit jelent.
Mit jelent.
S a személyekkel kövezett kék medrekben
tova és tovább fut,
könyveket hordoz a víz.
Még eleven örvényekbe hull a szám, elvész
és visszatér az orphikus kortalan.”

Most ezért se bánts,
ha nem bánthatsz már engem,
vagy mégse döntsd el, ne, soha;
szavaid, szíved, húsd
aranyával vétkesek az órák.

Farkas Csaba: Útmutatás és festett ösvény

Az óra: hajnali négy. Bágadtan veszi kézbe a tollat Szöke-Türk Áron, az író (alvás előtt vagy utána, helyette esetleg...) asztala dió, pácolt, nehéz, mint az élet, rajta két fényforrás: egy kis asztallámpa (valódi), meg egy petróleumlámpa (dísztűz a külső). Kétszáz éves rézkalamáris, csegettűvel, mi nem szól, bár félrevert harangá monumentálódik némely éjeken. Tintatartója kettős: egyik rekeszében töltőtollbetétek (üres, teli), a másikban megkövült tinta, felületén ősi lény, az egykori nebuló újjelenymata. Toll is kerül a kalamárishoz, nem egy, de kettő, s több annál: félméteres lúdtoll, valódi, mert valódi, s pseudo, mert nem használja az író, csak nézi néha, mert szép. Köznapi töltőtoll mellett, benne a két betét, igaziak mindketten. Általában ezzel ír az író, ne tévesszük s fedjük sem: Szöke-Türk. Aztán a segédállak, rengeteg golyós, réz-, és műanyag betétes, vagy csak maga a betét. Egyikük fog még, másikuk nem már, néha igen, néha nem a harmadik, de — tőri a fejét az íróember, a szöcsavarintás mestere — mit csinál akkor, ha fogni nem fog, de igen sem??? Rejtély ez a javából, a megoldás várát még magára, hisz kaczer ő, úgy ám. Óriási papírvágó kés a kalamáristálcán, réz és régi. Használata napjainkban fölösleges, nincsen papír elvágandó, méretere szabva árusítja a Piért-szaküzlet. Torkok sincsenek elmetezni valók, kihaltak a hétfejű sárkányok, az írónak meg kell a sajátja, el-úszak már az önméztől idők, mikor lehetőség volt, reális, a nemlét. És hm, mondja csak, mostanában nincsenek már izé, rossz gondolatai? — érdeklődött az orvosdr. — Mit tetszik érteni ez alatt? — kérdezte az író, „igen”, gondolta úgy is, mint nyelvtörésmű, „a betegség velem immár soha, de soha meg nem történhet.”

Mit tartalmaz még az asztallap? Két réz (mert réz itt minden! az ezüst is), tehát kettő darab első világháborús ágyútöltényhüvelyt, jó egyméteres mindkettő, mintázatukat katonák vették beléjük a lövészárkokban, két lövés (az adott a kapott) közt, nyilván. Az ábrázoltak: szentkorona a ferde kereszttel, vérező, mert állított szív (nyíllal lötték át, bár ágyútöltényt díszít, minő paradoxon!), galamb, csőrében olajjaggal, viszi, viszi a béke híret (repülve, ha kilövik a töltényt...) Láncycot is mintáz a töltényhüvely, szendeszept. Nyíló virágot valamint, mely, ha besüt a Nap az ablakon, s fénye megcsillan a rézen, kinyíll teljesen, bár lefelé nő (talpára van állítva a töltény). Persze most nem nyílik, éj van hiszen, ég s világol a barátságos olvasólámpa, elhúzza a függönyt, hogy ne érezze úgy az író, mintha töltőt fegyver irányulna homlokára a sőtét odakintről, s célkereszt... Végül pedig van még egy ezüst hamutálca, mint tudjuk, rézből.

S mi van, mi lehet még az asztalon? A tegnapi újság, az adott megyei hír-, vagy néplap, benne, igen, az ő (Szöke-Türk) írása, megírta: tegnapelőtt reggel, bevitte: este, másnap reggel pedig — lám! — meg is jelent... Ez iromány ablak egy más világra, szolid betekintés, félrehúzza a függönyt, odaát pedig nincs szorongás, halál, gyerek-kori félelmek, kemence alakú madár, a vesztettül hajtó taxifofőr, sőtét szemüveggel, felhajtott gallérral, állig begombolt inggel, homlokba húzott micisapkával, s mindez miért? nyilván, mert macskafeje van! csak titkolja!; nincs bolond öregasszony, mint a falusi ház hátsó udvarán, az ún. budiban, sikoltva és tíz körömmel esett neki az (írónak), midőn két és fél évesen rányitotta véletlenül az aj-

tót... Mindez hiányzik tehát az írásból, „komor, de nem komoly”, mondta róla egy kritikus, hibát keresve, s ezért találva, pedig — Hát éppen ez az! Ezt akartam! — lelken-dezett az író, az ítéletről értesülve, stilizálni a valóságot, copogásra sütni a nyers mammuthúst, kicsontozni a leölt ellenséges törzsfőt, hogy ne látszék ember-volta. A szálkás halat kifilézni, lehúzni a rókáról a bőrt (nem ám hetet! Csak egyvetlent), pácolni s fűszerezni a kelkáposztát, vajjat kenni a kenyérrre, s azt, aki kenhető; addig főzni, még meg nem puhul ez a kőkemény medvetalp: a való-ság.

Az eredmény könnyen nyelhető szellemi éték, ám mér-ges nedvek szívódnak fel a szervezetbe általa, drog ez, nem vitás: derűs lesz és felhőtlen, nem pedig derűtlen és felhős tőle a világ. Ellenség ha van (mert van!) legyőzhető, funkciója az eleve legyőzhető. Akad gond is csőtűl, probléma kilószám: meg is oldódik az egyik, s utána a másik, hiszen erős az opusz hőse, könnyen veszi az akadályt, mit neki a nehézségek! meg a kétségek! meg a há-romság, a szent!... Karikacsapás im az élet, dolgozik a létmentő cinizmus, úszóövként dobódik nyakába a fuldok-lónak, s ha valakinek távra marad a csodálkozástól a szá-ja: gond egy szál sem, hiszen sült galambok irányulnak kizárólag őfelé... Mindezt persze nem általánosságban, de konkrétan mutatja az ablak, a maga egyediségében, melyből — bár megismételni lehetetlen — önként vonódik le tanulság okán az általános: elvként, eszmeként, majd alkalmazott, ragyogó valóságként.

Ekkor azonban... igen, ekkor megkocogtatta valaki az ablakot, kívülről. Kop-kop-kopog a táj, látszik is árnya a zörgető kéznek, „de hiszen”, az író torka elszorul, „de hi-zen ez festett üveg!” Nem igazi, hamis a látvány! Tájkép kilátás helyett! Hol marad az útmutatás, ha festve az ös-vény?? Rossz ez az írás, és minden, amit írt eddig, rossz és romlott, vejeje! Pedig látszólag rendben minden: hi-deg, kemény az ábrázolt világ (megfelelően az irodalmi kö-vetelményeknek). A tett tapló, a tanulság keserű. Nem ké-sik, de múlik az élet. Ha sors, akkor tragikus. Elmúlás és ténye. Ami sok, az sok. Két szék között a pad alja, min-den út a szakadékba vezet. Csakhogy: lebeg a szakadék! És társai. Ez a beteg pont, a szöveg, mely rákos, a jelzés, mely hamis, az impulzus, mi szaggatott; ezt kéne kikü-szöbölni, sebészi késsel, éles elmével.

„De nem akarom”, gondolta Szöke-Türk, az író (fárad-tan), és lehet, hogy nem is lehet.” (Ilyen ő: hajnali négy-kor talál ki szójátékokat).

Lassan írni kezdett, írt, a friss szöveg félig der-medt kocsonyaként remegett a papírlapon, „még ötven sor kell, hogy a fenébe találjak én ki ötven sort?”, csikorgó aggyal veste, faragta a szöveget, mint márványt a kőfa-ragó, tehetsége: már elfogyott húsz sorral előbb, ötletei: csak hiányukat érzi, mesélőkedvé: csak vágyik utána, keze s ujjai maga a görcs; de aztán... és akkor... és ott: „El-készültem, uram, én és általam a Mű...”

Ujjai közül kiszabadította a tollat, hátradólt az ülő-alkalmatosságon, megpogtatta vállait és a széket, „jaj, a derekam”... Aztán lekatintotta az asztali lámpát (pir-kadt már odakünn), bár ezt hamarabb is meglehetne vol-na, hiszen a szöveg fölött a gloire már réges-régen meg-jelent.

Külföldi Magyar Írók

A legújabb testamentum

Tóth László szerint Is-ten előbb teremtette meg a tormás virslit és a fe-keketávé, mint a vilá-got. Ezzel az állítással kezdődik az *Istentelen Színjáték*, az emberélet útjának felén a második vándorút, amelyen a költő vezetője, Vergiliusa Örkeny István. Ez a Dan-te szobájába húzódo kis-polgár és rejtőzködő könyvember, egyszerre kisember és entellektüel.

Mit mond a költő a versről? Az *Istentelen Színjáték*ban ezt írja: a vers addig létezik, míg meg nem irod. Ha meg-érinted: elveszted. Az *Ötödik emelet* (a Com-media második könyve), egyik papírszeletét idé-zem: a vers „a nyúl után kilőtt nyíl/és a nyíl elől menekülő nyúl”. Mene-külő és üldöző. Gyilkos és áldozat. Irtózatos szemlélet ez. Nem szójá-lék, hanem kegyetlenség. E réteg fölötti a két kö-nyvben az infantilis szem-különös világa. S itt a költő Vergiliusa inkább Tolnai Ottó, mint az ál-tala megnevezett Örkeny. Tóth László maga is ír a „tolnai naprendszerrel” és hatásáról, valamint az érte kapott jelzőkről: hi-permodern, népéhez hűt-len, stb. Tolnai infantilis szeme látja a nagypapa átváltozását orrszarvúvá; az erdőt, amelyben var-rógép zakatol; ő fekteti be az ágyba felesége mellé a konyhaszekrény-ben talált rinocéroszt, stb. Paródia, sci-fi, áldo-kumentumok. A mulat-tatás közben azonban ugyanez a szem látja a kórház idegosztályát is, rémálmaikat is, a nagy-mama elfogyását is. Ilyen labilis az *Istentelen Szín-játék* humora.

Ez az 1983-as kötet 180°-os fordulat. Tóth László költészetében. Az *Ithakából* *Ithakába* című kötet *jocata* és *jugájá-nak* titokzatos látomásá-ban „áldozati tüzek füst-je leng”, nyolc évvel ké-sőbb az *Istentelen Szín-játék* egyik verse így kez-dődik:

„Férfj töpreng, nagy a rezi, a lakbér öt kiló, további ezret, minimum ezret elvisznek a köl-csönök, a villany, gáz, tévé, telefon...”

Persze ebben is van va-lami titokzatos. Az előbbi vers nagy pillanata a magvető, a heroikus egyedüllété és tisztaságé; az utóbbinak ilyen hősei vannak: egy sírásó (a negatív teremtő!) és a költő, aki jó állampol-gár, jó férj, jó beosztott.

A kispolgár azonban váratlanul szembetalál-

kozik a halállal. Grendél Lajos ezt írta erről a szituációról: „Mint aki egy támadni készülő kígyó-val néz szembe, s félre-ugrana, de a rémület megdermeszti. Az *Istentelen Színjáték* költője ilyen helyre invitálja az olvasóját.” Majd hozzá-teszi: „Mindnyájan azon a helyen vagyunk...” (Így párja Grendel nagy-szerű regényének, az *At-tételeknek* az *Istentelen Színjáték*.)

A fordulat azonban nem ebben áll. Gerencsér Gábor az *Atkelés* című 1977-es kötetéről így írt: „Különös világ, régi utolsó ítélet előtti idő ez már.” Ez az életérés nem változott, csak a ki-fejezés egyszerűsödött: olyanná vált, mint Tol-nai Ottó híres képében a madárfej csattanása az üveglapon. Tóth László korábbi „meneküléspró-bái” az idegen világból a benső Ithaka felé tartot-tak, mint a katasztrófi-sa lírában általában. Az *Ötödik emelet* benső er-dejében bolyongó már a vak Teiresziaszhoz ha-sonlítja magát, s mikor kijut a rengetegből, azt látja (!) hogy nem jutott ki. Ahogy a korábbi „me-neküléspróbák” is siker-telenek voltak. S ebben, utolsó kötetében meg is nevezi egy verscímében ezt a helyet, ahol meg-dermedt, ahonnan nem tud elmozdulni. *Új po-kol*.

Az igazi fordulat az, hogy Tóth László „mű-vészi korszakát” az „át-lagemberi korszaka” kö-veti. Ezért árasztja el az egészét a hétköznap-i-ság és az ironia. Ir a re-zsiról, tökfőzelékről, a felesége horkolásáról (ami zavarhatná álmában a rinocéroszt). Az olva-só pedig nevet.

Ez mégsem „tolnaista” fordulat. Idézem Tolnai Ottó 1968-as nyilatkozatát. „En például inkább vállalom egy estélyi ruhás, elvonatkoztatott világot, mint ezt a vajdasági ápo-rodottságot, amiben élünk.” Tóth László nem aktivista. Tolnai, a volt gerilla nem is hasonlít Tóthra, a könyvemberre. Tolnai mediterrán, Tóth északi, Tolnai gyakran ér-zéki, Tóth fanyar. Százés száz szakadék. Mindkettő mögött ott érezni viszont a kegyetlen koncepciót.

Az *Ötödik emelet* Ver-giliusa tehát már biztosan nem Tolnai, hanem in-kább Vladimir Holan. A gyermek, aki korán talál-kozik a halállal, s vele éli le egész életét, Holan „la-katlan házából” való.

TAKÁCS JÓZSEF

Olasz politológus látogatása

A József Attila Tudomány-egyetem Filozófia Tanszéke-nek meghívására 1986. szept-ember 22. és 27. között Sze-geden tartózkodott Antonio

A. Santucci, a római Institu-to Gramsci főmunkatársa, aki az Olaszországban folyó marxista társadalmi kutató-sok helyzetéről tartott elő-adást.

Hangversenybérlet

A Zeneművész Szövetség és a TIT egyetemi-főiskolai hangversenysorozatot indít november 3-tól. Az 1986/87-es hangversenyévad hat kon-certjére 200 forintos áron le-het bérleteket vásárolni a

Liszt Ferenc Zeneművészeti Főiskolán (Lenin krt. 59.). A vásárlásnál az AIB-utalvá-nyok is felhasználhatók, ez esetben a bérletek ára 120 forint.